

REPRESENTACIONS DEL CALENDARI

En aquest número de QUADERN, el primer de l'any 1982, ens ha semblat oportú parlar dels calendaris figurats que il·lustraven el poble en l'època romànica. Com és prou conegut la instrucció del poble es feia principalment per medi de les representacions visuals bé gravades als capitells dels claustres i de les portalades, o bé pintades, ja fos a l'interior dels temples, ja a l'exterior, a les portes d'ingrés (perdudes en bona part

L'agost a Catalunya: Dos homes preparen les portadores per la verema (portal de Ripoll).

aquestes darreres pels efectes destructius dels agents atmosfèrics). En altres ocasions hem parlat de representacions corresponents a temes bíblics (infància de Jesús, per exemple) o a temes profans de caire més o menys instructiu (la faula de la processó de les rates de la catedral de Tarragona n'era un). Avui, com diem, ens referirem als calendaris en els que hi figuren, caracteritzats amb els atributs més adients i fàcils d'entendre, cada un dels dotze mesos de l'any.

Ens apoiarem en tres importants

exemplars que ens han arribat fins avui dia: Un esculpit, forma part del conjunt escultòric monumental de la portalada de Santa Maria de Ripoll; el segon és de la representació pictòrica de la col·legiata de Sant Isidor de Lleó; i el tercer el tenim en el brodat del tapís de la Creació, de Girona, tots ells prou significatius i rellevants. Val a dir que el conjunt de Ripoll, malauradament s'està deteriorant per moments, degut al mal que afligeix la pedra de la portalada; prou es van provant remeis, però, a hores d'ara, ningú està segur de la seva eficàcia. Les pintures de Sant Isidor ocupen l'intradós d'un dels arcs del Panteó Reial i són només una petita part del magnífic conjunt. I del tapís de la Creació de Girona se n'han conservat només alguns mesos; i encara d'alguns fragments dels que no s'en guarda la denominació, hi ha dubtes sobre la seva correcta col·locació dintre del conjunt.

Tot i que els temes que representen els mesos són bastant comuns en tots els calendaris que coneixem, cada un d'ells, però, té els seus trets característics, deguts o bé a les condicions especials del lloc on es troben representats (climatològiques, de costums, per exemple) o bé a les distintes fonts d'inspiració.

En el tapís de Girona s'ha perdut la representació del mes de gener. La representació ripollesa correspon a la tradició popular: un llenyataire retorna a la llar i duu a l'esquena un feix de llenya. En canvi la representació lleonesa s'atén a la tradició clàssica que representava el mes de gener amb la figura del déu Janus (que li donà el nom: "januarius"), un personatge amb doble cara, una d'elles, menquant, correspon al tancament de la porta de l'any que acaba i l'altra, creixent, és amb la que obre la del

nou any. Ja Sant Isidor de Sevilla (a. 560-636) al·ludia a aquest costum quan deia que Janus es representa bifront per mostrar així l'entrada i l'eixida de l'any.

El mes de febrer s'ens dona amb uns motius diversos: A Ripoll hi veiem un home i una dona ocupats en l'elaboració de formatges. A Girona hi veiem un angelot bufador que insufla l'aire fred (una inspiració que

Tapis de la Creació de Girona: L'abril: un home llaura amb una arada de rodes, tirada per dos cavalls o muls.

diu "frigus" ens ho aclareix i corrobora); el fred, però, no priva que un home hagi sortit de caça i hagi capturat dues peces; dos ànecs, segons l'opinió de P. de Palol. A Lleó, en canvi, el fred és molt viu encara: i un personatge ben abrigat amb una capa "aguadera" i amb la caputxa posada, no gosa moure's de la vora del foc.

El mes de març el representa a Ripoll un home que cava la terra sota un arbre que ja brota i en el que s'hi posa un ocell. A Girona la represen-

tació conserva encara l'àngel bufador del "frigus" a la dreta; però a l'esquerra hi ha el sol que tot ho escalfa; al·ludint així, amb aquesta doble representació, ben segur, a la inestabilitat climàtica pròpia del mes de març; Un home que agafa una granota i una serp, i una cigonya sembla que vulguin representar el ressorgir dels éssers vius després de l'hivern. A Lleó els arbres encara no han brotat i un home s'ocupa en la poda dels sarments.

En el mes d'abril un pagès contempla a Ripoll com creixen els sembrats, mentre pastura el ramat. A Lleó el pagès va, tot just, a plantar; i s'abriga encara amb mantell. Al tapís de Girona ja ha desaparegut el vent fred i un home llaura la terra amb un instrument molt modern i gens corrent en aquella època: una arada de rodes tirada, no per bous, sinó per cavalls o muls.

El mes de maig a Ripoll hi figura amb un home i dues noies que cullen d'un arbre la fruita primerenca. A Girona un home, sobre un camp encatifat de flors, s'agafa amb una mà a un arbre i amb l'altra dona farratge a un cavall. A Lleó un personatge, sense mantell ja, cavalca protegit amb un gros escut: vol significar, potser, que amb el bon temps es poden reemprendre les accions guerres?

El mes de juny es representa a Ri-

poll amb la sega de les messes. A Lleó hi figura la sega del farratge; les messes no s'hi segaran fins al juliol. A Girona el juny ve representat per un home que alhora pesca i caça: al seu darrera hi ha com una gerra on hi tira un peix que acaba de pescar; sembla que s'hi vulgui representar el fet de salar el recapte obtingut.

Com hem dit a Lleó al mes de juliol hi trobem la sega dels sembrats. A Ripoll al mes de juliol es traslladen les garbes a l'era per preparar la batuda: això ho fa un home, a coll, ajudat per la seva dona. A partir d'aquí les representacions del tapís de Girona són fragmentàries i, com hem dit, incertes.

El mes d'agost es representa a Ripoll per la preparació de les portadores per recollir la verema que ja s'acosta. A Lleó, en canvi, hi trobem la batuda de les messes, que, pel clima, té lloc més tard. L'instrument emprat per batre és el "manal" que avui dia s'usa encara a Lleó per desgranar el sègol: és un conjunt de dos bastons que es fan girar sobre el cap, per colpejar les espigues que s'han col·locat sobre l'era. El bastó que pica les espigues es diu "pèrtiga" i el mànec que serveix per donar-li impuls "mañueca"; un tros de couro anomenat "collera" els uneix. L'operació rep el nom de "maja". Encara avui en algun poble de Lleó poden veure-s'hi parelles de "maja-

dores" que, en una espècie de ritus i festa familiar ho practiquen fent com una dansa quasi sagrada, tal com la representa el calendari del segle XII.

Les representacions dels tres mesos següents són coincidents a Ripoll i a Lleó. La verema és típica del mes de setembre. El pasturatge dels porcs als alzinars i rouredes per aprofitar-ne les glans que cauen dels arbres, caracteritza el mes d'octubre. I la matança del porc, un altre esdeveniment que, tant a Lleó com a casa nostra, conserva encara el caire d'un ritus ancestral, designa el mes de novembre.

I el mes de desembre pràcticament també té idèntica figuració en ambdós llocs: A Ripoll un matrimoni s'està vora la llar de foc, sota uns pernils que penjen del sostre; i a Lleó, també davant de la llar encesa, un home abrigat amb mantell està menjant, amb un pa a la mà i una copa de vi sobre la taula, i fa l'acció d'acostar al foc el peu dret per escalfar-se'l.

Les representacions que figuren als calendaris romànics tenen un gran interès per l'estudi de les maneres de viure en aquella època en cada lloc concret: tant per la manera de conduir les feines del camp, com per conèixer formes de vida, de vestir i de procedir, cosa que, esquemàticament, hem intentat fer en aquest breu repàs a través dels tres més representatius que coneixem. ■

Sant Isidor de Lleó: El déu Janus representa el gener.

L'agost a Lleó: La batuda de les messes: un home "maja" el gra amb un "manal".

Sant Isidor de Lleó: Un home, abrigat amb mantell, menja tot escalfant-se els peus.

COL.LABORA:

Banco Industrial del Sur

Indústria, 1-3. Sabadell - Tel. 726 19 77